

Hz. Ali Hakkında İnmiş Ayetlerin Değerlendirilmesi

MEHMET SEYİD GEÇİT^a

Öz: Kur'ân-ı Kerim tüm insanlığa hitap etmektedir. Belli bir süreçte inmesi, anlaşılmasının hedeflenmesindedir. İndiği ortama ve ortamın insanlarına yönelik olması sonucunda âyetin inmesine sebep bazı olaylar ve şahısların tavırları ve soruları da etkili olmuştur. Toplumlardan dolayı âyetler indiği gibi bazı olumlu veya olumsuz tiplerden dolayı da nâzil olmuştur. Hz. Ali vahyin inişi sürecinde yaşadığından dolayı diğer bazı sahabeler gibi kendisinin de sebep olduğu bazı âyetler inmiştir. Biz bu makalemizde kendisi hakkında indiği söylenen ve bu konu hakkında klasik tefsîr kaynaklarında yer alan bazı rivayetleri zikredip değerlendirilmesini yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, sebab-i nuzûl, âyet, tefsîr.

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
msejidgecit@hotmail.com

An Evaluation of the Verses Revealed about Ali

MEHMET SEYİD GEÇİT

Abstract: The Qur'an addresses all the humanity. As it is aimed to be understood, it has come down in a certain process.. As a result of the environment that it came down and the environment intended for the people, the attitudes and questions of some events and individuals have also been influential of the reason why the verses came down. As the verses came down because of the communities, they came down because of some positive or negative types (figures) as well. As Hz. Ali experienced in the process of the coming down of the revelation, some of the verses that he himself caused had come down like the other companions. In this article, we are going to make an assessment of some of the rumours which are said to have come down about him and which were included in the classical sources of the interpretation about this subject.

Keywords: Ali, the reason of coming, verse, commentary.

Giriş

Hz. Peygamber (sav)'e sorulan bir soru veya bir hadise dolayısıyla bir kaç âyetin veya surenin tamamının nâzil olmasına sebep olan şeye “Nüzûl Sebebi” denir. Kur'an-ı Kerim'de bir sebebe bağlı olarak nâzil olan âyet ve surelerin dışında kalan büyük bölüm ise, herhangi bir soru veya olay olmadan doğrudan indirilmiştir.

Sebeplere bağlı olarak inen âyetlere örnek olarak, Seleme b. Sahr hakkında inen zihâr âyeti, Hilâl b. Umeyye hakkında nazîl olan li'an âyeti ve Hz. Âişe'ye iftira edenler hakkında inen kazf âyeti örnek olarak verilebilir.¹

Kur'an'daki âyet ve surelerin iniş sebeplerini bilmenin, onları anlamada büyük faydaları vardır. Bu açıdan tefsirde nüzûl sebeplerini bilmek, âyetlerin izah edilip açıklanması yönünden son derece önemli ve gereklidir. Gerek İslam Tarihi açısından gerekse kastedilen mânânın anlaşılıp şüphelerden kurtulması bakımından “*Esbabû'n-Nüzûl*”ü bilmek gereklidir. Bu yüzden başlangıçta tefsir ilmi büyük ölçüde nüzûl sebeplerini bilmekten ibaretti. Sahabe Hz. Peygamber (sav)'in yanında bulunan kişiler olarak hükümlerle sebepler arasındaki münasebetleri kurabilmiş ve tefsiri gerçekleştirmişlerdir. Onlar Hz. Peygamber (sav)'e bir âyet nâzil olduğunda, nüzûle sebep olan olayı ve sebebini, soru soranın durumunu ve soruyu sormasındaki sebebi bilirlerdi. Değişik sebeplerle ve çeşitli olaylara göre nâzil olan âyetler ayrı ayrı hükümleri ihtiva ederlerdi. Dolayısıyla nüzûl sebebi bilinmedikçe, âyetlerin gerçek manasını anlamak mümkün olmaz. Buna karşılık nüzûl sebepleri bilinince de anlaşılması kolaylaşır.

Sebeb-i nüzûlün akılla bilinmez olmasından mütevellid, sahabenin ve onlardan sonraki neslin nakilleri çok önemlidir. Bu konuda diğer sahabeler gibi Hz. Ali de mümtaz bir yere sahiptir.²

¹ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *el-İtkân fi 'Ulumi'l Kurân*, Dârû'l Kutubi'l-'Arabî, Beyrut, 1999, I, 123.

² Belek, Muhammed Zaid, *Hz. Ali'nin Kur'ân Tasavvuru ve Âyetleri Tefsîri*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),

Onun sebab-i nüzul hakkında ne derece bir bilgiye sahip olduğunu şu sözleriyle anlamaktayız:

“Bana Allah’ın Kitabı’ndan sorun! Vallahi, hiçbir âyet yoktur ki, gece mi gündüz mü, ovada mı dağda mı nâzil oldu bilmiş olmayayım.”³

“Allah’a yemin olsun ki, hiçbir âyet yoktur ki, ne hakkında, nerede nâzil olduğunu bilmemiş olayım. Şurası gerçektir ki, Rab-bim bana idrak edici bir kalp ve çok sorgulayıcı bir dil bahşetmiştir.”⁴

Sahabe veya müşriklerin bir davranışı ya da konuşmaları neticesinde Kur’ân âyetleri iniyordu. Yani, Ebubekirler, Ömerler, Osmanlar, Aliler v.s. hakkında âyetler iniyordu. Her ne kadar bu şahıslar için husûsî âyetler iniyor idiyse aynı zamanda sonraki asırlardaki Ebubekirler, Ömerler, Osmanlar, Aliler için de bu âyetler umûmî olarak iniyordu.

Sebeb-i nüzûl husûsî olsa da hükmün umûmî olmasına mani olmaz.⁵ Nâzil olan âyetler her ne kadar bazı insanlardan dolayı inmişse de tüm şahıslara teşmil etmek gerekmektedir. Onların yaşadığı çağda inmesi sadece onları kendisine muhatap kılmaz. Bilakis daha sonraki çağların insanını da bağlamaktadır. Çünkü, murûr-u zaman âyetleri ihtiyarlatmaz. Belki de zamanın geçmesi Allah’ın muradının keşfine sebep olduğundan gençleşmektedir.

Biz de bu çalışmamızda Hz. Ali ile ilgili muteber tefsir kitaplarında geçen ve onunla ilgili nâzil olduğu iddia edilen âyetleri ele alacağız.

Hz. Ali Hakkında Nazil Olan Âyetler

Bazı sahabeler hakkında birden fazla âyetin indiği rivâyet

Isparta, 2010, 116.

³ Zehebî, Muhammet Hüseyinî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mektebetu'l-Vehbe, Kahire, 1995, I, 96; İbn Hacer, *es-Sevâiku'l Muhriketu fi Reddi 'ala Ehl-i Bide'î' vez- Zendekeati*, Mektebeti'l Kahire, Kahire, tsz., 126.

⁴ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I, 96; İbn Hacer, *es-Sevâik*, 125.

⁵ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *el-İtkân*, I, 123.

edilmektedir. İbn Asâkir, İbn-i Abbas'tan Hz. Ali hakkında üç yüz âyet indiğini nakletmektedir.⁶ Bu sayı biraz abartılı görülmektedir. Biz burada kendi hakkında indiği şekilde rivâyet edilen onbeş civarında âyette yer vermek istiyoruz.

İlk olarak âyetlerin Arapça metni, ardından da meallerini sunup ilgili rivâyetleri zikredip yorumlayacağız.

1. Hz. Ali'nin Allah Katındaki Derecesi

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ .

“Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram’ın bakım ve onarımını, Allah’a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimse(lerin amelleri) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez. İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.”⁷

Yukarıdaki âyetin sebab-i nuzûlü ile ilgili olarak şu rivayet zikredilmektedir: “Hasan, Şa’bi ve Kurtubi şöyle dediler: “Hz. Ali (r.a), Abbas ve Talha Bin Şeybe (sahip oldukları hasletlerden dolayı) övündüler. Hz.Talha: “Ben Beyt’in (Kabe’nin) sahibiyim, onun anahtarı elimdedir. Eğer istersem onun içinde olurum,” dedi. Abbas (r.a): “Hacılara su dağıtmanın sahibiyim, onunla ben ilgilenirim,” dedi. Hz.Ali (r.a): “Bilmiyorum, şüphesiz ki ben insanlardan altı ay önce namaz kıldım ve ben Allah yolunda cihat sahibiyim” dedi. Bunun üzerine Allah-u Teala yukarıdaki âyeti nâzil etti.”⁸

Hacılara su dağıtmak, yeryüzünde en mukaddes mekân olan Kâbe’yi tamir etmek, güzel şeyler ve sevaplı işler olmakla beraber,

⁶ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *Tarih’ul Hulefa*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdu’l- Hamid, el-Mektebet’ut -Ticaretî’l el-Kubra, Mısır, tsz. 172.

⁷ Tevbe, 9/19-20

⁸ Şiblinci, Seyid Mü’min, *Nûru’l-Ebsâr*, İslami Kitaplar Naşiri Midyat,tsz., 77; Suyutî, *et-Tarih*, 172.

hiç bir zaman Allah yolunda yapılan cihatın seviyesine ulaşamaz. Kâbe komşuluğunda ibadet hoştur, ama daha da hoş olan, Allah yolunda cihaddır. Zira, birisi ferdi ibadettir, diğeri ise Allah'ın dinini yaymaktır. Risalet velâyetten ne derece üstünse, risaletle alakalı olarak Allah'ın dinini yayma mücadelesi, o derece şahsî kemalatlardan ve ibadetlerden üstündür.⁹

Bu inen âyetler Hz. Ali'nin bahsi geçen diğer sahabelere üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Önemli olan iman ve onun pratik yansıması olan cihattır. Cahiliye döneminden süregelen bazı adetler, her ne kadar meşru kabul görülürse de bunlar insanların böbürlenmesine sebep olmaktadır. Allahu Teala indirdiği âyetle bu gerçeği belirtmiştir. Önemli ve değerli olan, Hz. Ali'nin teorik ve pratik olarak gösterdiği tavidir. Yani iman etmek teorik, cihat etmek ise pratik yöndür. Hz. Ali'de iki yönün yansıması bulunmaktadır.

2. Rükü Halinde İken Sadaka Vermesi

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ.

“Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resûlüdür, namazı kılan ve rükü halinde iken zekâtı veren mü'minlerdir.”¹⁰

Zikrettiğimiz âyet mutlak olarak müminlere dost olanları ele almaktadır. Bunların sadece Allah, Peygamber ve rükü halinde bulunup da namazı kılan ve zekâtı veren müminler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu âyetin Hz. Ali işe ilgili indiğini belirten, Ebu Zer el-Ğifârî'den (r.a) gelen şu rivâyettir: “Bir gün öğle namazını Hz. Resûlullah (s.a.s.) ile kıldım. Bir dilenci mescitte bir şey istedi de kimse vermedi. Derken dilenci ellerini semaya açıp şöyle dua etti: “Allahım sen şahit ol ki, Nebin Muhammed (s.a.s.)'in Mescidinde dilendim, kimse bana bir şey vermedi.” O sırada Hz. Ali (r.a) namazda rükû halindeydi. Hz. Ali, dilenciye yüzüğün bulunduğu

⁹ Eren, Şadi, *Allah Yolunda Cihat*, Moralite Yay., İstanbul, 2007, 39.

¹⁰ Mâide, 5/55.

sağ elin serçe parmağıyla işaret etti. Dilenci Ona yönelip serçe parmağından yüzüğü çıkarıp aldı. Resulullah (s.a.s.) mescitte bulunduğu halde bu durumu görüyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) gözlerini göye kaldırıp şöyle dedi: Kardeşim Musa sana dilenip şöyle dedi: “*Mûsâ, dedi ki: ‘Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır, dilimdeki düğümü çöz ki söyleyeceklerimi tam olarak anlayabilsinler ve bana ehlimden bir vezir ver. Bana ailemden kardeşim Harun’u vezir eyle. Onu işimde ortak kıl*”¹¹ Bunun üzerine şu Kur’ân âyeti indi: “(Allâh) dedi: ‘*Senin pazunu kardeşinle kuvvetlendirceğiz ve size öyle bir yetki vereceğiz ki, âyetlerimiz sayesinde onlar size asla erişemeyecekler*”¹² “Ey Allahım! ben de Muhammed Nebiyyin ve safiyyinim. Ey Allahım gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır ve bana ehlimden Ali’yi vezir olarak ver. Onu işimde ortak kıl! “Ebu Zer şöyle dedi: “Resulullah daha duasını tamamlamadan Cibril (a.s.) Allah azze ve celle tarafından inip Ey Muhammed! (Şu âyeti oku) : “*Sizin dostunuz ancak Allah’tır, Resûlüdür ve rukü halinde iken zekâtı veren mü’minlerdir*” dedi.¹³

Atâ’nın İbn Abbas’tan yaptığı bir rivâyete göre bu âyet Hz. Ali,¹⁴ İbn Abbas’tan gelen başka bir rivâyette göre ise Ubade b. Sabit ve Cabir b. Abdullah’ın rivâyetine göre ise Abdullah b. Selam hakkında inmiştir.¹⁵ Başka bir rivâyette göre ise bu âyet Hz. Ebubekir hakkında nâzil olmuştur.¹⁶

Bir âyet hakkındaki sebab-i nuzül, ayrı ayrı şahıslar için olabi-

¹¹ Tâ-hâ, 20/25-32.

¹² Kasas, 28/35.

¹³ Şiblinci, *Nûru’l-Ebsâr*, s. 77; Beyzâvî Nasrud-din Ebu Sait Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vîl*, Daru’l-Kutubu’l-ilmî, Beyrut, 1999, I, 272; Zemahşerî, Allame Carullah ,Ebu’l Kasım Mahmut b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki Çeyamidi’t Tenzil ve Uyunul Ekavili fi Vucuh’it Te’vil*, Darul Kitab’il-Arabi Beyrut,1986, I, 649; Râzî, el-İmam Muhammed b. Ömer Fahreddîn, *Mefâtihu’l-Çayb*, Daru’l-İhya-i et-Turâsî’l-’Arabîyye, Beyrut, 1997, IV, 383.

¹⁴ Kurtûbî, Ebu Abdurrahman b. Ahmet b.Ebubekir b. Ferah el-Ensari, el-Hazerci Şemsud-din, el-Kurtubi, *el-Câmiu’l-Ahkâmi’l-Kur’ân*, Daru’l Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut,1996, VI, 144.

¹⁵ Açikel, Yûsuf, *Kur’ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009. s.109.

¹⁶ Kurtûbî, *el-Camiu’l-Ahkâm*, VI, 144; Râzî, *Mefâtihu’l-Çayb*, IV,383.

lir. Çünkü söz konusu âyet mezkur şahıslar için nâzil olduğu söylenmişse de yukarıda geçen rivâyet doğrultusunda Hz. Ali için inmesi daha da ağır basmaktadır.

Abdullah b. Selam, yukarıdaki âyet inince Hz. Peygamber'e (s.a.s): "Hz. Ali'yi rükû halinde iken fakir birisine yüzüğünü sadaka olarak verdiğini gördüm" demiştir.¹⁷

Şia da bu âyetin Hz. Ali hakkında indiğini kabul etmekle beraber Hz. Ali'nin imametinin sahih olduğuna dair bir delil saymaktadır.¹⁸

Şâyet âyetin Hz. Ali hakkında indiği sahih ise, çoğul sığası halinde gelişi, diğer insanların Onun gibi olmaya teşvik etmesinden ötürüdür.¹⁹ Âyetin muhtevasında yer alan veli kelimesinin Kurân'daki kullanımı çözersek gerçek anlamın ne olduğunu kavrarız.

Bu âyete geçen وَلِيٌّ ifadesi birçok manayı ihtiva etmektedir. Seven, yardım eden, mutasarrıf, dost, mülk ve hüküm sahibi anlamlarına gelmektedir.

Şia'ya göre velâyet sadece "tasarruf eden"²⁰ manasında kullanıldığından bu âyetin içeriğine göre mezkûr sıfatlarla tavsif edilmiş müminlerin bütün ümmete tasarruf etmesi gerekir. Aynı zamanda "imam" kelimesi de bütün ümmete "tasarruf eden" anlamındadır. Bundan dolayı, bu âyette vasıfları zikredilen şahsın ümmetin imamı olması gerekir. O imam da Hz. Ali'den başkası değildir.²¹ Nihâyet Hz. Ali de "ben sizin hüccetullahınızım"²² diye-

¹⁷ Tabersî, Ebû 'Ali el-Fadl b. Hasan b. el-Fadl, *Mecme'ul Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1997, III, 273; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IV, 383.

¹⁸ Tabersî, *Mecme'ul Beyân*, III, 275; Beyzâvî, *Envâr'ul-Tenzîl*, I, 272; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IV, 383.

¹⁹ Beyzâvî, Nasurud-din Ebu Sait Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, el-Beyzâvî, *Envâr'ul-Tenzîl ve Esrâr'ut Te'vîl*, Muhtasar Beyzâvî Tefsiri, (Terc.: Eren, Şadi, Selsebil Yay., İstanbul, 2011, I, 645.

²⁰ Tabersî, *Mecme'ul Beyân*, III, 275.

²¹ Tabersî, *Mecme'ul-Beyân*, III, 275.

²² Mufid, el-Fakih, *Vilâyetu'l-Fikhiyye Fi Mezheb-i Ehl-i Beyt*, Daru'l Edvâ, Beyrut, 2005, 165.

rek vilâyete sahip yani mutasarrıf olduğunu söylemiştir.

Âyete geçen veli kelimesini “seven, yardım eden” anlamında kullanmak “mutasarrıf” manasından kullanmaktan daha uygun olması gerekir. Çünkü âyetin sibak ve siyakına bakıldığında veli kelimesinin yardımcı manasına geldiği görülecektir. Tüm bu rivâyetler bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde Ehl-i Sünnet müfessirlerinin ümmet için indiğini söylemekle beraber Şia’nın Hz. Ali hakkında has olması hususunun iddia etmesi arasında bir ortak paydanın bulunması gerektiğine inanmaktayız.

Hz. Ali rükû halinde iken yüzüğünü sadaka olarak vermişti. Bu da Yüce Allah’ın şu buyruğunu hatıra getirmektedir: “*Fakat, kendisi ile Allah’ın rızasını istemek kastıyla verdiğiniz zekât ise, işte onlar kat kat artırılanlardır.*”²³ İşte burada farz ve nafile de zekâtın kapsamına girmektedir. Buna göre zekât adı, hem farzı hem de nafile sadakayı kapsayan bir isim olmaktadır. Tıpkı, sadaka ve salat isimlerinin her ikisini de (farz olanı da nafile olanı da) kapsamı gibi.²⁴

Hz. Ali (r.a) en önemli ibadet olan namazın rükûünde olduğu halde ikinci bir ibadeti yani sadaka vermeyi de bu ibadet içerisinde gerçekleştiriyordu. Namazda sadaka vermek caiz mi veya kaç hareket namazı ifsat eder düşüncesi Hz. Ali’nin içtihadıyla açığa çıkmış oluyordu. Böylece mevlamız/dostumuz olan Hz. Ali sayesinde bu içtihatları da öğrenmiş olmaktadır.

3. Gece-Gündüz/Gizli-Açık Sadaka Vermesi

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildir.”²⁵

Yukarıdaki âyet, mallarını Allah için infak edenleri bekleyen

²³ Rûm, 30/39.

²⁴ Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XIV, 26.

²⁵ Bakara, 2/274.

mükâfatı bildirmektedir. Bu mükâfat; bunların korkmayacakları ve üzülmeyecekleridir. Söz konusu mükâfatın, ahiret yaşamında olabileceği gibi dünya yaşamında da görülebileceğidir.

Vahidi senedini İbn Abbas'a dayandırarak tefsirinde nakledip şöyle demiştir: "Hz. Ali (r.a)'in yanında dört dirhem vardı. Başka dirheme sahip değildi. Gece bir dirhem, gündüz bir dirhem, gizlice bir dirhem ve aşikare de bir dirhem sadaka olarak verdi. Bunun üzerine Allah-u Teala yukarıdaki âyeti nâzil etti."²⁶

Başka bir rivâyete göre Hz. Ali sahip olduğu dört dirhemden birini gece, birini gündüz, birini gizlice, geri kalanı da açıktan tassadduk etmiş²⁷; Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s): "Seni bu şekilde hareket etmeye sevk eden nedir?" diye sorduğunda Hz. Ali: "Rabbimin bana vadettiğini hak etmek isteyişim" cevabını vermiş, Hz. Peygamber (s.a.s) de, "Rabbimin sana vadettiğini hak ettin" buyurmuş ve bu âyet bu konuşma üzerine nâzil olmuştur.²⁸

Kendisinin inmesine sebep olduğu söylenen bu âyet, gece-gündüz, âleni-gizli mallarını infak edenlerin, Allah katındaki karşılıklarının korku ve üzüntü ile sonuçlanmayacağıdır. Sebeb-i nüzûl ile ilgili bu rivayette kendisi muhtaç olduğu halde nefsinin başkasına ihsan/tercih ettiğini açıklamaktadır. Bu davranış, Allah (c.c) dostlarının en belirgin özelliğidir. Hz. Ali de, Allah'ın dostları arasında yer almaktadır.

4. Hidâyetçi Olması

إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

"Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır."²⁹

Âyette geçen هَادٍ kelimesi, kavmin önünden giden delil, kav-

²⁶ Şiblinci, *Nûru'l-Ebsâr*, s. 78.

²⁷ Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Muesessetu'l-E'lâ li'l-Metbu'ât, Beyrut, 1997, II, 410; Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, III, 225.

²⁸ Tabersî, *Mecme'ul-Beyân*, II, 159; Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, III, 71.

²⁹ Râd, 13/7.

min reisi³⁰ manalarına gelirken, مُنْذِر kelimesi de, düşman veya başkasından gelen tehlikeyi haber veren, uyaran, ve korkutan³¹ manalarına gelmektedir.

Hadi kelimesini bir çok müfessir; Allah-u Teala³², Hz. Peygamber (s.a.s)³³, davetçi³⁴, Salih amel, hayra götüren şahıs³⁵, Hz. Ali³⁶ gibi şekillerde yorumlamışlardır.

Abdullah bin Abbas dedi ki: *Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır*” âyeti indiği zaman Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Uyarıcı/korkutucu benim, hidâyete eriştiren de Ali’dir, ey Ali, hidâyete varmak isteyenler, ancak seninle hidâyeti bulurlar.³⁷

Münzir kelimesinin Hz. Peygamber’e (s.a.s) ait olması hususunda müfessirler arasında bir ittifak, hadi kelimesinin anlamında ise ihtilaf bulunmaktadır. Ancak hidâyet eden aynı zaman da münzirdir. Çünkü kişi, insanları inzar ederek hidâyete ulaşmasına vesile olabilir. Münzirin Hz. Peygamber (s.a.s) olması konusunda ittifakın bulunması, hadinin de Hz. Peygamber (s.a.s) olabileceği ihtimalini pekiştirmektedir.³⁸ Çünkü âyet-i kerimelerde Hz. Peygamber’in her iki sıfatı da geçmektedir.

Allahu Teâlâ tüm kavimler için kendilerini inzâr ve tebşir görevinde bulunan peygamberler göndermiştir. Aynı zamanda pey-

³⁰ İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim, *Lisânu’l-‘Arab*, Neşru Edebi’l-Havza, Kum, 1984, XV, 356.

³¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, VII, 202.

³² Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, I, 502 ;Tabersî, *Mecme’ul Beyân*, VI, 10.

³³ Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, I, 502; Ebi Berekât Abdullah b. Ahmet b. Mahmûd, *Mudriku’t- Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, Daru İbni Kesîr, Beyrut, 2008, II,143;Tabersî, *Mecme’ul Beyân*, 1997, VI,10-11.

³⁴ Mâverdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Hubeyb, en-Nuket ve’l-Uyûn, Daru’l-Kutubi’l- İlmiye, Beyrut, tsz., III, 96.

³⁵ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr *Câmiu’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, Müesseseti’r-Risale, 2000, XVI, 356.

³⁶ İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 2010, IV, 434.

³⁷ Şiblinci, *Nûru’l-Ebsâr*, s. 78; Râzî, *Mefâtihu’l-Çayb*, VII, 14; Tabersî, *Mecme’ul Beyân*, VI,10-11.

³⁸ Açıklık, *Kur’ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 128.

gamberler dışında doğru yolu gösteren hâdîler de vardır. Hz. Ali (r.a) de bu doğru yolu gösterenlerin başında gelmektedir.

5. Hz. Ali'nin Mevla Oluşu

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ.

“Sorana birisi, yükselme yollarının sahibi Allah tarafından kâfirlere kesinlikle inecek olan ve hiç kimsenin uzaklaştıramayacağı azabı sordu.”³⁹

Süfyan b. Uveyne'ye Allah'ın *“Sorana birisi inecek olan azabı sordu”* sözünün kimin hakkında indiği soruldu. Soru sorana şöyle dedi: Sen bana öyle bir soru sordun ki, hiç kimse senden önce bu soruyu sormamıştı. Babam Cafer'den, O da Muhammed'den, O da babalarından (r. Anhum) bana söylediğine göre Resulullah (s.a.s) Ğadir-i Hum'da insanları çağırdı. Onlar da toplandılar. Hz. Ali (r.a)'in elinden tutup şöyle buyurdu: *“Ben kimin mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır.”* Bu haber tüm bölgelere yayıldı. Hars b. En-Numan el-Fihriye'ye de ulaştı Devesinin üzerinde Resulullah (s.a.s)'a geldi. Devesini çöktürüp ondan inip şöyle dedi: *“Ey Muhammed! Allah'tan başka ilah olmadığına ve Allah'ın elçisi olduğuna şahadet etmemizi emrettin, bunu senden kabul ettik. Beş vakit namazı da emrettin, bunu da senden kabul ettik, zekât vermemizi emrettin, bunu da senden kabul ettik. Ramazan orucunu tutmamızı emrettin, bunu da senden kabul ettik ve hac yapmamızı emrettin, bunu da kabul ettik. Sonra buna razı olmadın ta ki amcanın oğlunu bize üstün kılıp şöyle dedin: “Ben kimin mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır, bu söz senden mi yoksa Allah'tan mıdır?”* Nebi (s.a.s) şöyle buyurdu: *“Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, şüphesiz bu Allah(c.c)'tandır.”* Hars b. Numan bineğine yönelip şöyle dediği halde yüz çevirdi: *“Ey Allahum! Muhammed'din söylediği doğruysa gökten bize taş yağdır veya acıklı bir azabı bize getir.”* Daha bineğine ulaşmadan Allah (c.c) bir taşı ona attı. Başının üstüne düşüp dübüründen çıktı ve onu öldürdü. Bunun üzerine Allah-u Teala (c.c): *“Sorana birisi, yükselme yollarının sahibi Allah tarafından kâfirlere kesinlikle inecek olan ve hiç*

³⁹ Meâric, 70/1-3.

kimsenin uzaklaştıramayacağı azabı sordu” âyetini indirdi.”⁴⁰

Gadir-i Hum olayı Hz. Ali'nin velâyeti açısından önemlidir. Şîa kaynakları Gadir-i Hum'da Hz. Ali'nin velâyetinin açıkça tayin edildiğini rivayet etmişlerdir. Onların kaynaklarına göre Hz. Peygamber (s.a.s) Gadir-u Hum denilen yere geldiğinde, Cebrail (a.s) Hz. Peygambere Hz. Ali'yi ayağa kaldırıp onu insanlara imam olarak tayin etmesini emretmiş, Hz. Peygamber de “Ümmetim câhiliye dönemine yakındır” buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygambere bu emrin azîmet olduğu, onda ruhsat bulunmadığı bildirilmiş ve “*Ey Allahın Resûlu sana Rabbinden indireleni tebliğ et eğer bunu yapmazsan onu elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır,*”⁴¹ âyeti inmiştir. Hz. Peygamber ve ashâbı adı geçen yerde sıcak bir günde konuklanmışlar, Hz. Peygamber (s.a.s) ağaçların altının süpürülmesini ve bütün hacıların burada toplanmasını emretmiş, sonra müezzinden cemaatle namaz kılmak üzere ezan okumasını istemiş, namazdan sonra Hz. Peygamber, ashâbının kendisini işitebilmeleri için yüksek bir yere çıkmış ve Hz. Ali'yi yanına çağırılmış, Hz. Ali, Onun sağında yüksekte durmuş, Hz. Peygamber insanlara, Allah'a hamd ve senâdan sonra şöyle hitabetmiştir: “Ben çağrıldım ve icabet etmem yaklaşıyor. Aranızdan ayrılma zamanım yakındır. Sizlere kendilerine sarıldığınızda asla sapıtmayacağınız şeyler bırakıyorum. Allah'ın Kitabı ve itretim, Ehl-i Bey'tim. Onlar havza varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.” Daha sonra yüksek sesle şöyle seslenmiş: “Ben, sizler için nefislerinizden evlâ değil miyim? “ Oradakiler; “Allah'a yemin olsun ki evet” demişler. Hemen arkasından Hz. Ali'nin pazılarından tutarak kaldırmış ve: “Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım Ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et, yardım etmene yardım etme”⁴² buyurmuştur. Bundan sonra Hz. Peygamber bulunduğu yerden inmiş, iki rek'at namaz kılmış, müezzin ögle

⁴⁰ Şiblinci, *Nûru'l-Ebsâr*, s. 78.

⁴¹ Mâide, 5/67.

⁴² Emîni, Ahmet en-Necefi, *el-Ğadir fi'l-Kitabi ve's-Sünneti ve'l-Edebî*, Müessesetu'l-A'lami'l-lî'l-Medbû'ât, Beyrut, 1994, I, 10.

ezanı okumuş, Hz. Peygamber öğle namazını kıldıktan sonra çadırına oturmuş, Müslümanlara, gruplar halinde Hz. Ali'ni yanına gelip imâmetini kutlamalarını ve Onu "Emîru'l Mü'minîn" olarak selâmlamalarını emretmiş, onlar da selamlamışlar. Hz. Ömer bu sırada Hz. Ali'ye, "benim ve her mü'min ve mü'minenin mevlâsı oldun" diyerek kendisini kutlamış, bütün bunlardan sonra da; "Bugün dininizi kemale erdirdim..."⁴³ âyeti nâzîl olmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber: "Dinin kemali, nimetin tamam olması, Rabbinin risâletimden razı olması ve benden sonra Ali'nin velâyeti için Allah'a hamd olsun"⁴⁴ buyurmuştur. Ayrıca Şîa'ya göre bu âyet Gadîr'de bu olay üzerine inmiş⁴⁵ ve Şîa bu rivayeti Hz. Ali'nin Resûlullah'tan sonra imam olmasına delîl olarak göstermişlerdir.

Hz. Peygamber Gadîr-i Hum denilen yerde namaz kılıp dinlenmiş ve ashâbıyla sohbet etmiş olabilir. Şâyet burada Hz. Ali'yi halife olarak tayin etmiş olsaydı münakaşaların olduğu ilk halifelik seçilmesi esnasında Hz. Peygamber'in bu vasiyetini duyanlardan en az birisinin gündeme getirmesi gerekirdi. Öyle anlaşılıyor ki, Şîa bu olaya bir sebep-i vürûd icat etmiş ve bunu Gadîr-i Hum ile irtibatlandırmaya çalışmışlardır.

Mevla kelimesinin anlamı hakkında Şîi ve Sünniler ihtilaf etmişlerdir. Şîa bu kelimeye veli, yönetici anlamını vererek Hz. Ali'nin tüm Müslümanların velisi olduğunu söylemişlerdir.

Aslında Hz. Peygamber'in (s.a.s) Gadîr-i Hum'da yaptığı konuşmayı rivâyet eden şîâ metinleri arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Hz. Peygamber gerçekten Şîâ'nın iddia ettikleri sözleri söylemiş olsaydı, sahabenin Hz. Ali'yi halifelğe getirmemeleri için bir sebep olmazdı. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi halife tayin etseydi sahabeler neden Haşimoğullarından daha zayıf bir kabileden olan Hz. Ebubekir'i halife seçsinlerdi? Her konuda peygambere itaat eden sahabeye böyle bir suçlamada bulunmak haksızlıktır. Hz. Abbas, Hz. Peygamber hasta iken Hz. Ali'ye giderek, imametin

⁴³ Mâide, 5/3.

⁴⁴ Tabersî, *Mecme'ul-Beyân*, III, 207.

⁴⁵ Tabersî, *Mecme'ul-Beyân*, III, 207.

kimde olacağını Resulullah'tan öğrenmesini, kendilerinden olacağına bunu bilip insanlara bildireceklerini söylemiş, Hz Ali de imame-tin kendilerine verilmemesi durumunda Müslümanların onlara bunu bir daha asla vermeyeceklerini söyleyerek Hz. Peygamber'e bunu sormamanın daha doğru olacağı şeklindeki kanaatını belirtmiş-tir.⁴⁶ Resullah'ın (s.a.s) , "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır" sözlerinin arka planını Yusuf Açıkkel şöyle açıklamak-tadır:

"Hz. Peygamber aslında, Hz. Ali ile askerleri arasında Ye-men'de geçen anlaşmalığı Medine'ye dönmelerinden sonra çözmüş, ancak olay, Veda Haccı dönüşü Medine'ye doğru yol alırken tekrar gündeme gelmiş ve konaklama yeri olan Gadîr-i Hum'da durum Hz. Peygambere haber verilmiştir. Hz. Ali'nin bu şekilde tenkit edilmesi, vefatının yaklaştığını hisseden Hz. Peygamber'e yakınlarıyla ilgili bir şeyler söyleme ihtiyacı da hissettirmiş olabilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber Hz. Ali'yi övücü bazı sözler söyleyerek onun haklılığını belirtmiş, aynı zamanda kendisinden sonra Ehl-i Bey'tini de Müslümanlara emanet ettiğini, onları ko-rumaları gerektiğini hatırlatmıştır. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu konuşmasını hutbe olarak beraberinde bulunan herkese söylemiş olduğu konusu açık değildir. Hz. Peygamber'in bu sözleri Hz. Ali ve ihtilaf halinde olduğu kişiler ile yanındakilere söylemiş ol-ması mühtemeldir."⁴⁷ Çünkü, Gadîr-i Hum denilen mevki, şîânın dediği gibi binlerce kişiyi barındıracak bir yer değildir.

Mevlâ kelimesi "malik, sâhip, dost, tâbi, seven, yardımcı, rab, veli (yönetici) , köle, seyid (köle azad eden) gibi anlamlarda kullanılır.⁴⁸

Resulullah'ın kullanmış olduğu Mevla kelimesi, dost, seven manasında kullanılması, verilen bilgiler neticesinde daha uygun olmaktadır.

⁴⁶ Buhârî, İstizan, 29.

⁴⁷ Açıkkel, *Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 250.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XV, 408.

Şiî çevrelerince çok meşhur olan bu Ğadir-i Hum olayından sonra Haris b. Nu'man, Resulullah (s.a.s)'a söylemiş olduğu sözlerle, başına inecek olan azâbı isteyince Allah (c.c) rivâyette geçtiği gibi helâk etmiştir. Hz. Ali'nin Resulullah (s.a.s) katındaki konumundan haset ettiği için başına bu felâket inmiştir. Gerçekten Resulullah (s.a.s) kimin mevlâsı ise Hz. Ali de onun mevlâsıdır.

6. Ehl-i Beytin Masumiyeti (Tathir Âyeti)

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

“Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁴⁹

İbni Merdiviyeh Ebu Said el-Hudri'den rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Hz. Ali, Fadîma (r.anha)'nın yanına gittiği zaman Hz. Resulullah kırk sabah onun kapısına gelerek, ey ehl-i beyt! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun, Allah size rahmet etsin, haydi namaza “Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁵⁰

Hz. Peygamber'imizin bu hadisini metin yönünden değerlendirdiğimizde Ehl-i Beyt olarak geçen ifade Hz. Peygamberin Ehl-i olmayıp Hz. Ali'nin Ehl-i olması ihtimali de söz konusu olabilir.

Meşhur kisâ veya abâ hadisinde; Hz. Peygamber (s.a.s) Ümmü Seleme'nin evinde iken Hz. Fadîma, içinde hazir (bulamaç) bulunan bir çömlek getirip babasına sundu. Hz. Peygamber (s.a.s), Fatîma'ya, kocasını ve çocuklarını çağırmasını söyledi. Onlar geldiklerinde yemek yerlerken, “Allah, siz Ehl-i Beyt'ten riczi (maddi ve manevi kiri) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor” âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber (s.a.s) onları örtünün altına alıp ellerini semaya kaldırarak; “Allah'ım bunlar benim Ehl-i Beyt'im, onlardan ricci giderip tertemiz eyle” buyurdu.⁵¹

⁴⁹ Ahzab, 33/33.

⁵⁰ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekir, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1993, VI, 606.

⁵¹ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, VI, 603.

Bu abâ meselesinde geçtiği gibi, Resulullah (s.a.s) ehl-i beytini açıkça belirtmiştir. Hz. Fatıma, Hz. Ali ve Haseneyn ehl-i beytin mümtaz şahsiyetleridir. Serahatten âyette, onların pâkliğından ve günâhlardan arınmalarından masum yapma isteğinden) bahsedilmektedir.

Esasen Ehl-i beyt kavramı Kur'ânî bir kavramdır. Ehl-i beyt: evde oturanlar⁵², aynı nesebten gelenler⁵³, evin sakinleri veya baba tarafından olanlar⁵⁴ demektir.

Aslında bu tabirin kökeni Cahiliye Arapları'nın güçlü kabilecilik hislerine dayanmaktadır. Onların arasında ehl-i beyt kelimesi, kabilenin riyasetini elinde bulunduran aileye isnad veya atfedilmiş ve kabile reislerinin ailelerini ifade etmek üzere 'el-buyutât' şeklinde cemilendirilerek daha sonraki asırlara intikal etmiştir.⁵⁵

Bu tabir, Resulullah (s.a.s)'in ailesi manasına gelse de İslam öncesinde kullanılan kişinin ailesi manasını içerdiği Ebu Hüreyre'nin şu rivâyetinden anlaşılmaktadır: "... Oruç bozan adam, Hz. Nebi'ye; Allah'a yemin ederim ki, Medine hurmalarını almaya layık benim ehl-i beytimden daha fakir ehl-i beyt yoktur" demiştir.⁵⁶

Ehl-i beyti aile manasında kullanıldığını şu hadis de göstermektedir: "*Kim Kur'ân'ı okur, ezberler, helâl kıldığı şeyi helâl kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabûl ederse Allah, o kimseyi cennete koyar. Ayrıca hepsine cehennem şart olmuş bulunan ehl-i beytinden on kişiye şefaâtçi kılınır.*"⁵⁷

Bu hadislerden anlaşılacağı üzere ehl-i beyt, aile reisi, evin hanımı, çocuklarının hatta evde oturanların da dâhil olduğu görülmektedir.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 164 ?

⁵³ Rağîb el-İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Mufredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kahraman li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzii, İstanbul, 1986, 36.

⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, 15.

⁵⁵ Açıkkel, *Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 56.

⁵⁶ Buhârî, Savm,30; Müslim Sıyam, 81; Ebû Davud Savm, 37.

⁵⁷ Tirmizî, Fedâilü'l-Kuran, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda bu kavram, Hz. İbrahim (a.s)⁵⁸, Hz. Musa (a.s)⁵⁹ ve Hz. Muhammed'in (s.a.s) ailesi⁶⁰ ile alakalı zikredilmiştir.

Tüm bu anlatımlardan sonra bu kavramın iki yönünün olduğunu görürüz:

Ehl-i Beyt kavramını nitelik ve nicelik yönüyle iki madde de irdelenmiştir. Nitelik yönüyle Ehl-i Beyt'i a) Dar anlamda, beyt kelimesinin 'ev'i ifade etmesi yönüyle; "Hz. Peygamber'in hanımları, çocukları, Hz. Ali ve torunları " olarak; b) Geniş manada ise, beyt kelimesinin 'neseb'i ifade etmesi yönüyle de; "Hz. Peygamber'in hanımları, çocukları, Hz. Ali ve torunları ve diğer yakın akrabalarını kapsayan Âl-i Ali, Âl-i Akil, Âl-i Cafer ve Âl-i Abbas" şeklinde tanımlamıştır. Nicelik yönüyle ise; a) Gerçek anlamda, hem dar hem de geniş anlamda yapılan tanımların her ikisini de kapsayacak şekilde; "Hz. Peygamber'in (s.a.s) hanımları, çocukları, Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile birlikte diğer yakın akrabalarını kapsayan Âl-i Ali, Âl-i Akil, Âl-i Cafer ve Âl-i Abbas olarak; b) Mecâzî anlamda da, yakın akrabası olmamasına rağmen bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Ehl-i Beyt olduğu ifade edilen Vasile b. Eska' ve Selman-ı Farisi gibi kişiler şeklinde ifadelemiştir.⁶¹

Tathir âyetini Şiiler has, Sünniler umûmî olarak ifade etmeye çalışmışlardır. Biz bu âyetin sibak ve siyakına baktığımızda bu kavramın umûmî olduğunu görmekteyiz. Yani bu âyet Hz. Resulullah'ın eşlerine hitapla başladığını görmekteyiz. Söz konusu âyetin sibak ve siyakı şöyledir:

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ بِالْقَوْلِ يَ بُوَيْبِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ

⁵⁸ Hud, 11/73. Meali şöyledir: "Allah'ın rahmeti ve bereketleri siz Ehl-i Beyt'in üzerine olsun..."

⁵⁹ Kassas, 28/12. Meali: "... Sizin için onun bakımını yapacak, ona nasihat edebilecek Ehl-i Beyt'i size göstereyim mi? ..."

⁶⁰ Ahzab, 33/33. Meali; "... Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten maddi ve manevi kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor..."

⁶¹ Açıklık, Kur'an ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt, s. 299.

تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقَمْنَ فَاالصَّلَاةَ وَآتَيْنَ الزَّكَاةَ وَأَطَعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً

“Ey Peygamberin hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah’tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa, kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler ümit eder; daima ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin. Evlerinizde oturun; eski Cahiliyye’de olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın; zekâtı verin; Allah’a ve Peygamberine itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! (ehl-i beyt) Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister.”⁶²

O halde yukarıdaki âyet sadece rivâyetlerde geçen Hz. Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin için has değildir, belki, Peygamberimiz (s.a.s) bu âyeti zikretmiş olduğu şahıslar için dua niyetiyle okumuştur. Bununla beraber âyet umûmîdir, Resulullah’ın (s.a.s) hanımları da bu âyete şamildir.

Şiî ve bazı Sünni âlimler, tathir âyetindeki, ehl-i beyt tabirinin içine Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’nin girdiğini savunup âyette geçen كُمْ zamirini delil olduğunu söylemektedirler. Nitekim onlara göre, âyette özellikle Hz. Peygamber’in (s.a.s) eşlerinden bahsedilmiş olsaydı ‘küm’ zamiri yerine ‘künne’ zamiri kullanırdı.⁶³ Fakat bu görüşe “küm” zamirinin “ehl” kelimesine raci olduğu söylenerek cevap verilmiştir.⁶⁴ Ayrıca, tağlib sanatı da kullanıldığından dolayı zamirin içine eşleri ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin dahildir.⁶⁵

Rivâyet edildiğine göre, Hz. Aişe bu âyetleri okuduğu zaman ağlamıştır.⁶⁶ Sonuç olarak yukarıdaki âyetin sibak ve sıyak bağlamında değerlendirildiğinde Ehl-i Beyt kavramıyla, Hz. Peygamber (s.a.s), eşleri, kızı Zeynep ve torunu Ümame’nin kastedildiği anla-

⁶² Ahzab, 33/32-33.

⁶³ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIV, 119; Tabersî, *Mecme’ul Beyân*, VIII, 119.

⁶⁴ Açıkel, *Kur’ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 74; Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIV, 119.

⁶⁵ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIV, 119.

⁶⁶ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIV, 119.

şılmaktadır. “Selman bizdendir, Ehl-i Beyt’tendir”⁶⁷ hadisi şia tarafından delil gösterilerek Selman-ı Farisi bile Ehl-i Beyt’ten sayıldığı halde Hz. Peygamber’in (s.a.s) eşlerini bu kavramın kapsamından çıkarmak ilmi olmaktan çıkmaktadır. Peygamberimiz’in (s.a.s) Hz. Ali ve Fadıma (r.anha)’nın yanına gittiği zaman kırk sabah onun kapısına gelerek, “ey ehl-i beyt! Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun, Allah size rahmet etsin, haydi namaza ‘Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”⁶⁸ hadisi bu âyetin onlar hakkında indiğinin de bir ifadesidir.

Kısaca nüzul sebebinin has olması, umûmî olmasına engel değildir. sadece Hz. Ali ve ailesini değil, Resulullah’ın hanımlarını, ev halkını ve müminleri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Fakat Resulullah’ın Hz. Ali’nin evi hakkında bu hitabı kullanması kapsamın husûsîliğini açıklamak içindir.

7. Mübâhele Âyeti

فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“De ki: Gelin, oğullarımızı ve oğullarımızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”⁶⁹

Zemahşeri Keşşaf’ta şöyle der: Kisa (aba) ehlinin fâziletine dair bu âyetten daha kuvvetli bir delil yoktur. Onlar; Ali, Fatıma, iki Hasan’dır. Çünkü, bu âyet nâzil olduğu zaman Hz. Resulullah (s.a.s) onları çağırıldı. Hüseyin’i kucağına alıp Hasan’ın elini tuttu ve Fatıma da onun arkasında, Ali ise ikisinin arkasında yürüdüler. Böylece âyetten kastedilen abâ ehlinin onlar olduğu anlaşıldı.⁷⁰

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s): “Ben dua yaptığım zaman siz,

⁶⁷ İbn-i Hişâm, III, 241; Vâkıdî, II, 446-447; İbn Sa’d, IV, 83; İbn Hanbel, II, 446-447; Heysemî, VI, 130.

⁶⁸ Suyûtî, *ed-Durru’l Mensûr*, VI, 606.

⁶⁹ Ali İmran, 3/61.

⁷⁰ Suyûtî, *ed-Durru’l Mensûr*, VI, 606; Gecit, Musa, el-Celali, *Cilau’l-Ayneyn fi Menâkibi’-Hateneyn Osman zu’n-Nureyn ve Ali Ebî’s-Sibteyn*, Sembol, İstanbul, 2009, 374.

amin deyiniz” buyurmuştu. Bunun üzerine Necranlı Piskopos: “Ey Hıristiyanlar, ben karşında öyle yüzler görüyorum ki, onlar Allah’tan bir dağ yerinden oynatıp yok etmesini isteseler, muhakkak Allah o dağı yerinden götürür. Lanetleşmeyin yoksa helak olup yeryüzünde bir tek Hıristiyan kalmaz” demiş, onlar da Hz. Peygamber’le lanetleşmemeye karar verdiler ve cizye verdiler. Resulullah, Onların lanetleşmeleri halinde maymun ve domuz olacağını ve vadilerine ateş dolacağını bildirmiştir.⁷¹

Şiî Müfessirlerden Tabersi şöyle demektedir: “Kendimiz ifadeyle özellikle Hz. Ali kastedilmiştir. Âyette geçen mananın Hz. Peygamber olması caiz değildir. Çünkü insanın kendisini değil, başkasını davet etmesi doğru olur. Bu da Ali’dir. ‘Kadınlarımızı ve çocuklarımızı’ ifadesinden kasıt Hz. Fatıma ve oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin’den başkası değildir.”⁷²

Şia mübâhelenin yapıldığı Zilhicce ayının 21. gününü bayram olarak kutlamaktadır. Mübâhele âyetiyle Hz. Ali’nin sahabelerin en üstünü olduğu ve eski Peygamberlerden bile üstün olduğunu söylemişlerdir.⁷³ Ayrıca Zemahşerî (ö.558/1143) de bu âyeti delil getirerek, Âl-i abâ’nın üstünlük ve seçkinliğini gösteren en kuvvetli delil olarak kabul etmiştir.⁷⁴ Beyzâvî de bu âyeti tefsir ederken Hz. Peygamber’in (s.a.s) yanında mübâheleye gidenlerin Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hz Hüseyin’in olduğunu söyleyerek, bu mübâhele olayının Hz. Peygamber’in (s.a.s) peygamberliğine delil, Ehl-i Beyt’den olan bu şahısların da üstünlüklerini ifade etmiştir.⁷⁵

Ehl-i Sünnet’in Hz. Peygamber’in (s.a.s) tüm insanlardan daha üstün olduğunu, diğer Peygamberlerin de peygamber olmayanlardan efdal olduklarına dair icması vardır.

Razi âyette geçen “oğullarımız” kelimesinden kastın Hasan ve Hüseyin olamayacağını, çünkü اَبْنَاءَنَا kelimesinin cem olup en az üç

⁷¹ Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, 1/123.

⁷² Tabersi, *Mecme’ul-Beyân*, II, 241.

⁷³Râzî, *Mefâtihu’l-Çayb*, III, 248; Açikel, *Kur’ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s.115.

⁷⁴ Zemahşerî *Keşşâf*, I, 369.

⁷⁵ Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, I, 163.

ve üçten fazla olduğunu bildirdiğini, Hz. Hasan ve Hüseyin'in de tesniye olduğunu; *وَنِسَاءَنَا* kelimesinin cem olduğunu oysaki Hz. Fatıma'nın mufret olması hasebiyle bu kelimenin sadece bir kişi hakkında kullanılamayacağını; *أَنْفُسَنَا* kelimesinde çoğul olmasından dolayı tekil olan Hz. Ali için kullanılamayacağını, bütün bunlarda tekil şahıs sığıması getirilmesi gerekirken niçin çoğul şahıs sığıması getirildiği sorusuna cevap bulmanın zorluğunu belirtmiştir.⁷⁶ Şia alimlerinden bazılarının bu büyük zatların İslam'ın temsilcileri, en bariz hüccetleri, insanlık aleminin en mümtaz şahsiyetleri olduklarından onların bir duaya amin demesiyle diğer Müslümanların amin demesine gerek kalmayacağını söyleyerek söz konusu âyetteki geçen *أَبْنَاءَنَا*, *نِسَاءَنَا* ve *أَنْفُسَنَا* kelimeleri çoğul olarak kullanıldığını söylemişlerdir.⁷⁷

Mubâhale âyeti, Necranlı Hıristiyanlara karşı inen âyettir. Onlar çocuklarını, kadınlarını ve kendilerini toplayarak lanetleşmeye çağırılmış olsalardı, helâk olup giderlerdi. Bunu bilen Necran Hıristiyan alimleri sessiz kaldılar. İşte bu mubahale âyeti sonrasında yukarıdaki rivâyette belirtildiği şekilde abâ ehlinin içinde Hz. Ali de bulunmaktadır.

8. Ehl-i Beyte Buğzedenin Sorguya Çekilmesi

وَقَفُّوْهُمْ عَنْهُمْ مَسْئُولُونَ

“Onları tutuklayın. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.”⁷⁸

Deylemi, Ebu Said el Hudri'den rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Onları durdurun çünkü onlar Ali'nin velâyetinden dolayı sorguya çekileceklerdir.” Sanki Vahidi'nin muradı, Allah-u Teâlâ'nın “onları durdurun. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir” sözünden Hz. Ali'nin velâyetinden ve ehl-i beyten dolayı sorguya çekileceklerdir, şeklindedir. Çünkü Allahu Teâlâ, Hz. Peygamber'in risaletten dolayı ücret istemediğini yalnız ehl-i beytine karşı sevgi beslemeyi istediğini insanlara öğretmeyi emretti.

⁷⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, III, 248.

⁷⁷ Açikel, *Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 116.

⁷⁸ Sâffat, 61/24.

Mâna şöyle olmaktadır: Resûlullah'ın tavsiye ettiği gibi Onlar velâyetin hakkını verdiler mi, yoksa terk edip ihmâl mı ettiler? Böylece onlar sorguya çekilsinler.⁷⁹

Sorgu (sual) kıyamette olacaktır. İnsanlar, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu tüm nimetlerden sorumlu olacaklardır. Bu mesuliyetlerden biri de, Hz. Peygamber'in tebliğ karşısında herhangi bir ücreti istemediğinden, bunun yerine ehl-i beytine sadece sevgi gösterilmesi gerektiğiydi. Haliyle insanlar ehl-i beytine sevgi göstermezlerse bundan da sorguya çekileceklerdir. Çünkü tebliğin maddi ücreti olmaz. Karşılığı ehl-i beyte saygı olmalıdır. Maddi değil, manevi karşılık olmalıdır.

9. A'râf Ehlinden Olması

وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ

*"A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar."*⁸⁰

Âraf sözlükte "yüksek mekân, her şeyin en yüksek noktası" manasına gelen Cennetle Cehennem arasında bir yerin adıdır.⁸¹ Âraf ehl-i ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır.

Âraf ehlinin kimler olduğu ile ilgili görüşler şunlardır:

- 1-Ehl-i tevhîten olup ameli az olanlar,
- 2-Peygamberler, şehitler, salihler ve alimler,
- 3-Melekler.⁸²

Hz. Ali yukarıdaki kategoriler arasında kendisini salih bir kul olarak gördüğünden dolayı bu konu hakkında soru soran şahsa aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

Hakim senedinde Asbağ bin Nebate'den, dedi ki: Hz. Ali'nin

⁷⁹ Suyûtî, *Tarih*, s. 147.

⁸⁰ Âraf,7/46.

⁸¹ Kahraman, Hayrettin vd., *Kur'ân Meâl ve Tefsîr*, DİBY, Ankara, 2007, II, 531.

⁸² Beyzâvî *Envâru'l-Tenzîl* (Terc.; Eren, Şadi), II, 35.

yanındaydım, İbn'il Keva onun yanına geldi ve ona bu âyeti “Araf üzerinde onları yüzlerinden tanıyan adamlar vardır” hakkında sordu. Hz. Ali ona şöyle buyurdu: Ey İbn'il Keva, Kıyamet gününde Cennet ve Cehennem arasında duracak olanlar biziz. Bizi seveni yüzünden tanıyıp onu Cennete geçireceğiz, bize buğz edeni de yüzünden tanıyacağız ve Cehenneme geçecek.⁸³

Şâyet bu rivâyet sahih ise, bundan anladığımız kadarıyla bu dünyadaki protokol törenine benzemektedir. İleri gelenler, bu tribünde cennetlik ve cehennemlik olanları simalarından tanıyıp onları temaşa edeceklerdir

Âraf'ta olan şahısların bir kısmı iyileri ve kötülerini simalarından tanıyacak kadar yetkinliğe sahip olacaktır. Bunlar herkesin gözetlenip teşhis edilebileceği Arâf denilen yüksek yerde, bir müddet bekleyerek iyi ve kötü insanları birbirinden ayırmakla görevlendirilen şahıslar olacaktır. Cennet ehline selamet dileyecek, Cehennemliklere de bakıp kötü durumlarından dolayı onların safından olmamak için Allah'a yalvaracaklardır.⁸⁴

Hz. Ali'nin de yüksek bir yer olan ârafta insanların konumlarını tanıyanlardan biri olması muhtemeldir.

10. Tebliğ Karşılık Ehl-i Beyte Muvadde

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

“De ki: Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum. Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”⁸⁵

Yukarıdaki âyette geçen الْقُرْبَى kavramı hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır:

⁸³ Süleyman el-Kunduzi, *Yenabiu'l-Mevedde*, s. 102.

⁸⁴ Hayrettin Kahraman vd., *Kur'ân Meâl ve Tefsir*, II, 531.

⁸⁵ Şura, 42/23.

1- Yakınlıkta meveddet, salih, güzel amellerle Allah'a yakınlık hususunda sevgi⁸⁶

İbn-i Abbas'ın rivâyetinde Hz. Peygamber'in (s.a.s) ; "De ki: Sizden, getirdiğim apacık deliller ve hidâyet karşılığında hiçbir ücret istemiyorum. Ancak Allah'ı sevmenizi ve O'na itaatle yaklaşmanızı istiyorum" buyurduğu nakledilmiştir.⁸⁷

2- Akrabaya sevgi ve sıla-yı rahim

İbn-i Abbas⁸⁸, Mücahit ve İkrime gibi alimlere göre hitap Ku-reyş'edir. Bu alimler الْقُرْبَى kelimesini neseb yakınlığı anlamında kullanmışlardır.⁸⁹ Buna göre mana şöyle olmaktadır: "Akrabam olmanız sebebiyle beni sevmenizi" ya da "akrabamı sevmenizi istiyorum."⁹⁰

3- Kisâ Ehli sevgisi

Bazı âlimlere göre, bu sevginin Hz. Ali, Fatıma ve evladına has olmasıdır.⁹¹

Hz. Ali'den rivâyet edilen merfu hadiste ilk cennette girecekler arasında Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in sayılması⁹² bu manayı göstermektedir. Buna göre âyetin manası; "Getirdiğim bu dine karşılık sizden bir ücret istemiyorum, ancak bu kisâ ehl-i olan yakın akrabama eziyet etmemenizi istiyorum" şeklinde olmaktadır. Şii Müfessir Şeyh Saduk el-Kumî (ö.381/ 991) الْقُرْبَى kelimesinden maksadın Hz. Peygamber'in (s.a.s) Ehl-i Beyt'i olduğunu ifade etmiştir.⁹³

Bu görüşü şu rivâyet desteklemektedir:

⁸⁶ Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XVI, 16.

⁸⁷ Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XVI, 15.

⁸⁸ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Ceñr *Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, 2000, XVI, 16.

⁸⁹ Beyzâvî, *Envâru'l-Tenzîl*, II, 362.

⁹⁰ Beyzâvî, *Envâru'l-Tenzîl*, II,326; Nesefî, Ebû Berekât Abdullah b. Ahmet b. Mahmûd, *Mudriku't Tenzîl ve Hakâiku't Te'vîl*, Daru İbni Kesîr, Beyrut, 2008, III, 252.

⁹¹ Beyzâvî, *Envâru'l-Tenzîl*, II,326.

⁹² Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XVI, 16.

⁹³ Açıklık, *Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, s. 88.

Şiî Müellif Küleynî'nin (ö. 329/940) söylediği gibi, yukardaki âyetin Hz. Peygamber'in (s.a.s) Veda haccından Medine'ye döndüğünde Ensar'ın "Ey Allah'ın Resûlü, Allah Teâlâ bize, seninle aramıza sevgi indirmekle iyilikte bulundu ve bizi şereflendirdi, dostlarımızı sevindirdi, düşmanlarımızı rezil etti. Sana heyetler geliyor. Onlara verecek bir şey bulamıyorsun. O zaman da düşman buna seviniyor. Mekke heyeti sana geldikleri zaman onlara verecek bir şey bulabilmen için mallarımızın üçte birini almanı istiyoruz" demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) onlara cevap vermedi. Zira O, Rabbinden bu konuda vahiy gelmesini bekliyordu. Cebrail (a.s) : "De ki; Ben buna karşılık size akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum" âyetini indirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) onların mallarını kabul etmedi. Münafıklar; Muhammed dün, amcasının oğlunun pazısını havaya kaldırıp "Ben kimim mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır" diyordu. Bugün de bu âyeti okuyor dediler.⁹⁴

Kısacası; Hz. Peygamber, bu âyette de belirtildiği gibi yaptığı hidayet hizmetinden dolayı hiçbir somut karşılık beklememektedir. Akrabasına karşı ileride olabilecek olaylardan dolayı olumsuz tavır takınmamayı tavsiye etmektedir. Ayrıca davetçilere önemli bir hususu telmih etmektedir. Bir davetçi veya bir şeyh insanların ve müritlerin malına göz dikmemelidir. Yapmış olduğu hizmetin karşılığını sadece Rabbinden dilemelidir.

11. Hz. Ali'nin Mümin, Velid b. Ukbe'nin Fasık Olarak Nitelemesi

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ.

"Hiç, iman eden kimse, fâsık gibi olur mu? Elbette eşit olamazlar."⁹⁵

Yukarıdaki âyeti şu şekilde anlamalıyız: Hiç, Allaha iman eden, onun vaadini ve tehdidini tasdik eden, emir ve yasaklarına uyan mümin kul, Allah'ın vaadettiği şeyleri yalanlayan, emir ve

⁹⁴ Açıklık, Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt, s. 83.

⁹⁵ Secde, 32/18.

yasaklarına karşı çıkan kâfir bir kul gibi olabilir mi? Elbette ki bunlar, Allah katında eşit olamazlar.

Ata b. Yesâr ve Süddî, bu âyet-i kerimenin Ali b. Ebi Talib ile fâsık olan Velid b. Ukbe hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Velid b. Ukbe Hz. Ali ile tartışmış ve ona şöyle demiştir: “Benim sözüm senden daha geçerli, kılıcım seninkinden daha keskin, orduları püskürtmem senden daha fazladır.” Hz. Ali ise: “Kes sesini sen bir fâsıksın” demiş ve işte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.⁹⁶

Önceki kavimlerde ideal şahsiyetler ve bedbaht insanlar olduğu gibi nuzûl sürecinde de böyle tiplerin olması mümkündür. Her Musa'nın bir Fravun'u olduğu gibi, her salih insanın bir sefih düşmanı da olacaktır. Sebeb-i nuzûl rivayetinde görüldüğü üzere Hz. Ali'nin hakkın, Ukbe'nin batılın temsilcisi olduğu görülmektedir.

12. Rahmân'ın Kendisini Kullara Sevimli Göstermesi

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

“İnanıp yararlı iş işleyenleri Rahman sevgili kılacaktır.”⁹⁷

Taberânî ve İbn Merdiyeh, ibn-i Abbas'tan şöyle tahriç etmişlerdir: “İnanıp yararlı iş işleyenleri Rahman sevgili kılacaktır” âyeti Ali b. Ebû Talip hakkında inmiştir.⁹⁸

Hz. Ali'yi her kesim sevmektedir. Ehl-i Sünnet de ve Şiâ da kendisini çok sevmektedir. Hz. Ali'nin sevgisini Cenab-ı Hak müminlerin kalbine koymuştur. Hz. Ali'i sevmek Allah'ın Peygamberi'nin sevgisiyle bir arada olmalıdır. Ona sevgi konusunda aşırıda gitmemek gerekir. Ne ifrat ne de tefrit olmalıdır. Kendisinden dolayı iki kesim Cehenneme gidecektir. Daha hayatta iken bazı sapık

⁹⁶Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 199.

⁹⁷ Meryem, 19/96.

⁹⁸ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, V, 544; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethul-Kadir el-Camiu Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Diraye*, Daru'l-Vefâ', Beyrut, 1994, IV, 484; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Endülüsî, Tefsîru'l-Bahru'l-Muhîd*, Daru'l-Ali Beyrut, 1999, VII, 305.

insanlar onu ilah edinmişlerdir. Bu aşırı sevgi insanı bazen bu hale getirmektedir. Aslıolan sevginin değişik aşamalarının olmasıdır. Hiçbir sevgi Allah, Peygamber ve veli sevgisinden ileri olmamalıdır. Her aşamanın sevgisi birbirinden farklı olmalıdır. Aşırı sevgiden ötürü, asılsız menkibelerle onu anlatmak aslında onun şahsına yapılan en büyük haksızlıktır.

13. Şahit Olması

أَقْمَنَ كَأَنَّ عَلَى بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ

“(O dünyayı isteyenler,) hiç Rabbinden açık bir belge üzere olan kimse gibi midir? O belgeyi yine Allah’dan gelen bir şahid olarak Kur’ân izliyor...”⁹⁹

İbn Ebi Hatim, İbn Merdiye ve Ebu Naim Marife isimli kitapta şöyle tahriç etmiştir: Hz Ali şöyle demiştir: Kureyşten her bir kişi için Kur’ân’dan birkaç âyet inmiştir. Bir adam ona dedi ki: Senin hakkında ne inmiştir? Hz. Ali dedi ki: siz Hûd sûresini okumuyor musunuz?” *O dünyayı isteyenler, hiç Rabbinden açık bir belge üzere olan kimse gibi midir? O belgeyi yine Allah’dan gelen bir şahid olarak Kur’ân izliyor...*”Resulullah (s.a.v) Rabbi tarafından açık bir belge üzerindedir, ben de kendisine şahidim.¹⁰⁰

Ayrıca âyete geçen شَاهِدٌ kelimesinin Ali b. Ebi Talip olduğuna dair İbn Abbas’tan da bir rivâyet bulunmaktadır.¹⁰¹ Ancak, Hz. Ali’ye isnat edilen bir rivayete göre O âyette geçen “şahit” in kendisinin olmasının istediğini, ancak onun Rusulullah’ın (s.a.s) lisanı olduğunu açıklamıştır.¹⁰²

Sonuç olarak “şahit” lafzı Hz. Ali olabileceği gibi, Kur’ân¹⁰³, Cebrail¹⁰⁴, Muhammed (s.a.s)¹⁰⁵, Melek¹⁰⁶, beyyine¹⁰⁷, İncil¹⁰⁸ ve

⁹⁹ Hûd, 11/17.

¹⁰⁰ Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, IV, 409-410.

¹⁰¹ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, IX, 13; Tabersî, *Mecme’ul Beyân*, V, 190.

¹⁰² Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, IX, 13.

¹⁰³ Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, I, 453.

¹⁰⁴ Tabersî, *Mecme’ul-Beyân*, V, 189.

¹⁰⁵ Tabersî, *Mecme’ul-Beyân*, V, 190.

¹⁰⁶ Tabersî, *Mecme’ul-Beyân*, V, 190.

hazır¹⁰⁹manalarına da gelmektedir.

Yani, Hz. Ali'nin şahit olması; Onun Hz. Peygambere şahadet etmesine, Kurân'ın şahit olması; Onun hak üzere gönderildiğine, Cebraîl'in şahit olması; Onun Allah tarafından Peygamber'e Kurân'ı indirdiğine, Hz. Muhammed'in şahit olması; Kurân'ı diliyle okuduğuna, Meleğin şahit olması Kurân'ı muhafaza ettiğine işaret eder.

14. Müminlere Dilleriyle Eziyet Edenler

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِنَّمَا مُبِينًا

*"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemedikleri şeyleri isnat ile eziyet edenler, muhakkak onlar, bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar."*¹¹⁰

Âyetin Hz. Ali (r.a) hakkında indiği söylenmiştir. Çünkü münaflıklar ona eziyet ediyorlar ve onun aleyhinde yalan uyduruyorlardı.¹¹¹ Bu âyetin sebep-i nüzûlü arasında Hz. Aişe ve hicap emrinden önce eziyet edilen mümin kadınlar da vardır.¹¹² Ayrıca bu âyetin Hz. Ömer hakkında da indiği söylenmiştir. Hz. Ömer kendisini süsleyen Ensar'dan bir cariyeyi görünce onu dövmüş, nitekim akrabası Hz. Ömer'e dilleriyle eziyet etmişlerdi.¹¹³

Bu âyet Hz. Ali, Hz. Aişe ve diğer bazı malum müminlere eziyet edenler hakkında inse de herkese teşmil etmek nüzûl-i sebebin has olması hükmün âm olması ilkesine uygun gelmektedir.

15. Allah Rızası İçin Yedirme

وَيُطْعَمُونَ عَلَىٰ حَبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VI, 329; Tabersî, *Mecme'ul Beyân*, V, 190.

¹⁰⁸ Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Meâlimu't-Tenzîl*, Darul Kitabî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IV, 167.

¹⁰⁹ İsfehânî, *Mufredât*, s. 393.

¹¹⁰ Ahzaf, 33/58.

¹¹¹ Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XIV, 154; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 469.

¹¹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 469.

¹¹³ Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâm*, XIV,154.

*“(Yemeğe olan) sevgilerine rağmen yoksulu, yetimi, esiri doyururlardı, ‘biz, size ancak Allah’ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür isteriz. Çünkü biz, Rabbimizden, o asık suratlı ve çetin günden korkarız...’ derlerdi.”*¹¹⁴

Vâhidi, *Kitâbu’l-Basit* adlı eserinde, bu âyetlerin Hz. Ali hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

İbn Abbas (r.a.)’dan şöyle rivâyet edilmiştir: “Hasan ve Hüseyin (r.a) hasta olmuşlardı. Derken, bir takım kimselerle beraber, Allah’ın Resulü (s.a.s), bunları ziyaret etti. Bunun üzerine o kimseler, ‘Ey Ebu’l-Hasan, keşke çocuğundan ötürü (onun iyileşmesi için) bir adakta bulunsan!..’ dediler. Bunun üzerine, Ali, Fatıma ve cariyeleri Fıdda, ‘Eğer, Cenâb-ı Hak bu ikisine şifa verirse, üç gün oruç tutacakları adağında bulundular. Derken, Hasan ile Hüseyin iyileştiler. Ama, adakta bulunanların yanında, yiyecek namına hiçbir şey yoktu. Bunun üzerine Ali, Hayberli bir Yahudi olan Şem’un’dan, üç ‘sâ’ arpa borç aldı. Derken, Fatıma, bir ‘sâ’ını un haline getirdi, kendi sayılarınca beş tane çörek pişirdi. Oruçlarını açmaları için, onlar, bunları önlerine koydular. Derken, tam o sırada, yanı başlarına bir dilenci dikiliverdi ve “Ey Muhammed’in ehl-i beyti, es-Selâmu aleyküm... Ben, müslüman yoksullardan bir yoksul, bir miskin... Beni doyurun ki, Allah da sizi cennet sofralarından yedirsin, içirsin...” dedi. Bunun üzerine onlar, bu yoksulu tercih ettiler. Derken, su içme hariç, hiçbir şey yemeden gecelediler ve oruçlu olarak sabahladılar. Akşam olunca da, o yiyeceği yenden önlerine aldılar. Tam o sırada yanı başlarında, bir yetim beliriverdi. Bu sefer de bunu tercih ettiler. Derken, üçüncüsünde de kendilerine bir esir geldi. Onlar, yine aynı şeyi yaptılar. Sabah olunca da, Hz. Ali (r.a), Hasan ve Hüseyin elinden tutarak, Allah’ın Resulü (s.a.s)’nün yanına girdiler. Hz. Peygamber (s.a.s), onları, açlığın şiddetinden dolayı tıpkı bir civciv gibi tirtir titrerken görünce, “Sizde gördüğüm bu şey beni ne kadar üzdü?!” dedi, sonra kalktı ve onlarla beraber gitti. Derken, Fatıma’yı da, karnı sırtına yapışmış, gözleri çukurlaşmış bir biçimde, odasında buldu.

¹¹⁴ İnsan, 76/8-10.

Bu durum da, onu üzdü. Bunun üzerine Cebrail (a.s) inerek, “Ey Muhammed, Allah, ehl-i beytin hakkında seni tebrik ediyor” dedi ve ona, sûredeki bu âyetleri okuttu.”¹¹⁵

Bu âyetin hususen, Ali İbn Ebi Talib hakkında nâzil olduğunu söyleyenler, “Cenâb-ı Hakk’ın, âyeti ile, Hz. Ali’nin yaptığını ri-vâyet ettiğimiz miskini, yetimi ve esiri doyurmasının kastedildiğini” söylemişlerdir. Âyetin, bütün ‘ebrâr/iyi kullar’ hakkında genel bir ifade olduğunu söyleyenlere¹¹⁶ gelince, onlara göre anlam şöyle olmaktadır: Yemek yedirmek, muhtaç kimselere iyilik etmekten ve her ne suretle olursa olsun onlara iyi ve adil davranmaktan ibarettir. Velev ki bu iş, bilfiil yemek yedirme ile olmasa bile... Bunun izahı şudur: İhsan (iyilikte bulunma) çeşitlerinin en kıymetlisi, yemek ile olanıdır.

Nüzul sebebinin has olması hükmün umûmîliğine engel olmadığı prensibine dikkat edilerek ¹¹⁷ başta Hz. Ali olmak üzere bu sadakayı veren sahabeler, tabîiler ve tüm müminlere teşmil etmek en uygun olanıdır.

Sonuç

Vahyin muhatabı insandır. İnmiş olan âyetler insanın bütün hayatına yön vermektedir. Kur’ân’ın iniş sürecinde toplum ve kişilerin ihtiyaçlarına göre yeni yeni âyetler iniyordu. Âyetler bazen herhangi bir sebebe bağlı olarak inerken bazen de şahısların başından geçen olaylarla irtibatlı olarak nâzil olmaktadır. Nâzil olan âyetler ideal bir toplum ortaya çıkarmayı amaçlamaktaydı. Münferit sebeplere binaen âyetler inmişse dahi evrensel bir hüviyet kazanmıştır. Kur’ân’da gerek ismi zikredilsin, isterse mübhem olarak belirtilsin birçok âyetin sorulan herhangi bir soruya veya gerçekleşen bir olaya binaen indiği serahaten anlaşılma ile beraber tefsîr kitaplarından da sebab-i nuzûl ile ilgili malumatlar geçmek-

¹¹⁵ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIX,75; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV, 397; Endülüsî, *Bahrü’l-Muhîd*, X, 362.

¹¹⁶ Kurtûbî, *el-Câmiu’l-Ahkâm*, XIX ,85.

¹¹⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, I, 120.

tedir. Diğer sahabelerin olduğu gibi Hz. Ali'nin de inmesine sebep olduğu âyetler hakkında birçok rivayet bize intikal etmiştir. Bu rivayetleri İslam süzgecinden geçirip ifrât ve tefrit ileterinden de uzaklaştırarak değerlendirmek gerekmektedir. Sünnî ve Şîî müfessirlerin Hz. Ali hakkında indiği hakkındaki rivayetlere bakıldığında Hz. Ali'nin ilminin, değerinin, çömerliğinin, isârinin, ahlakının, mütevaziliğinin, kanaatkarlığının, abidliğinin ne denli üstün olduğu görülecektir.

Kaynaklar

- Açikel, Yûsuf, *Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009.
- Belek, Muhammed Zahit, *Hz. Ali'nin Kur'ân Tasavvuru ve Âyetleri Tefsiri*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010.
- Bezzâvî, Nasurud-din Ebu Sait Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beyzavi, *Envar'ul Tenzil ve Esrar'ut Te'vil*, Daru'l kutubu'l ilmi, Beyrut, 1999.
- Bezzâvî, Nasurud-din Ebu Sait Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beyzavi, *Envar'ul- Tenzîl ve Esrâr'ut Te'vîl, Muhtasar Beyzavi Tefsiri*, (Terc.: Eren, Şadi, Selsebil Yay., İstanbul, 2011.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, Ebu Abdillâh, *Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İbn-i Kesîr, Beyrut, 1987.
- Emînî, Ahmet en- Nefefî, *el-Ğadir fi'l-Kitabi ve's-Sünneti ve'l-Edebî*, Müessesetu'l-A'lami'l-li'l-Medbû'ât, Beyrut, 1994.
- Eren, Şadi, *Allah Yolunda Cihat*, Moralite Yay., İstanbul, 2007.
- Geçit, Musa, el-Celali, *Cilau'l-Ayneyn fi Menâkibi'-Hateneyn Osman zu'n-Nureyn ve Ali Ebî's-Sibteyn*, Sembol, İstanbul, 2009, 374.
- Hâkîm, Ebu'l-Abdullah Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Daru'l-Kutubu'l- İlmî, Beyrut, 1990.
- İbn Hacer, *es-Sevâiku'l Muhriketu fi Reddi 'ala Ehl-i Bidei' vez- Zendekati*, Mektebeti'l Kahire, Kahire, tsz.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim, *Lisânu'l'Arab*, Neşru Edebi'l-Havza, Kum, 1984.
- İsfehânî, Rağıb, Hüseyin b. Muhammed, *el-Mufredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kahraman li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzii, İstanbul, 1986.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur'ân Meâl ve Tefsîr*, DİBY, Ankara, 2007, II, 531.
- Kurtûbî, Ebu Abdurrahman b. Ahmet b.Ebubekir b. Ferah el-Ensari, el-Hazerci Şemsud-din, el-Kurtubi, *el-Camiu'l-Ahkami'l-Kuran*, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut,1996.
- Mâverî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hubeyb, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, tsz.
- Mufîd, el-Fakih, *Vilâyetu'l-Fıkhiyye Fi Mezheb-i Ehl-i Beyt*, Daru'l Edvâ, Beyrut, 2005.
- Nesefî, Ebû Berekât Abdullah b. Ahmet b. Mahmûd, *Mudriku't- Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Daru İbni Kesîr, Beyrut, 2008.
- Râzî, el-İmam Muhammed b. Ömer Fahreddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru'l-İhya-i et-Turâsî'l-'Arabiyye, Beyrut, 1997.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *el-İtkân fi 'Ulumi'l Kurân*, Dâru'l Kutubi'l-'Arabî, Beyrut, 1999.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1993.
- suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b.Ebi Bekir, *Tarih'ul Hulefa*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdu'l- Hamid, el-Mektebet'ut -Ticaretî'l el-Kubra, Mısır, tsz.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethul-Kadir el-Cami Beyne Fenneji'r-Rivâyeti ve'd-Diraye*, Daru'l-Vefâ', Beyrut, 1994.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf, el-Endülüsî, *Tefsîru'l-Bahru'l-Muhîd*, Daru'l-Ali Beyrut, 1999.
- Şiblinî, Seyid Mü'min, *Nûru'l-Ebsar*, İslami Kitaplar Naşiri Midyat, trsz.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Muesesetu'l-E'lâ li'l-Metbu'ât, Beyrut, 1997.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr *Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, 2000.

- Tabersî, Ebû 'Ali el-Fadl b. Hasan b. el-Fadl, *Mecme'ul Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1997.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, Ebu İsa, *el-Câmiu's-Sahîh Sünenü't-Tirmizî*, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, trz.
- Zehebî, Muhammed Hüseyinî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mektebetu'l-Vehbe, Kahire, 1995.
- Zemaşerî, Allame Carullah ,Ebu'l Kasım Mahmut b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğeyamidi't Tenzil ve Uyunul Ekavili fi Vucuh'it Te'vil*, Darul Kitab'il-Arabi Beyrut, 1986.